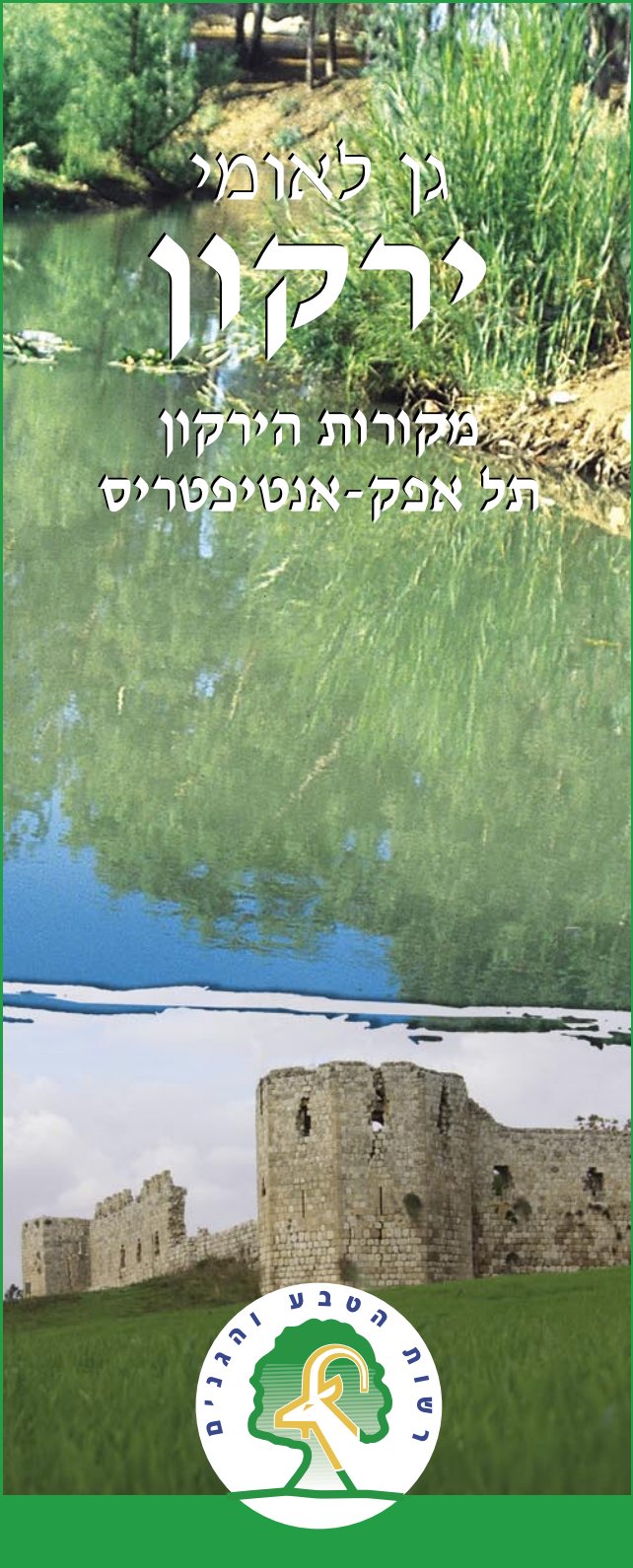

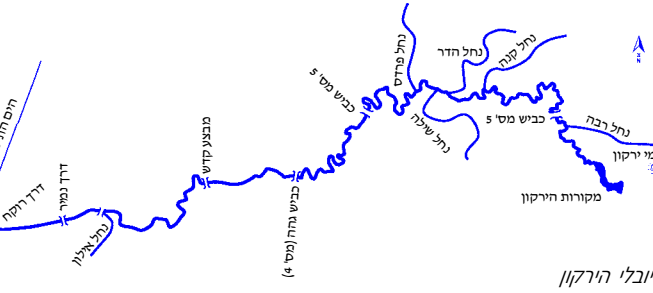
ברוכים הבאים לגן לאומי ירקון

נחל הירקון ומקורותיו נמצאים במרכז סיפורו של הגן הלאומי, שכן בזכותם התקיימו צמחייה, בעלי-חיים ובני אדם בסביבה זו במשך זמן רב. למען קיום זה נעשים בהווה מאמצים לשמירת ערכי הטבע, המורשת והנוף בגן הלאומי.

גן לאומי ירקון משתרע על פני 13,000 דונם, מתל אפק ועד מחלף מורשה, והוא כולל שני מתחמים: תל אפק ומקורות הירקון. רשות הטבע והגנים הכשירה את שני המתחמים, ובהם: שלוחנות פיקניק, שירותים ומתקני שעשועים. במתחם תל אפק ישנו מסלול כושר עם מתקני ספורט.

נחל הירקון ומקורותיו

הירקון היה פעם נהר שספיקתו הייתה 25,000 קוב בשעה. אורכו ממקום נביעתו במעיינות ראש העין ועד הים – 28 ק"מ. יובליו העיקריים הם הנחלים קנה, רבה, שילה ואיילון, המגיעים אליו מהרי שומרון והודה.

בערבית מכונה הנחל "אל עוג'ה", כלומר הפתלתל, וזאת בשל פיתוליו הרבים. מקורות הירקון הם מעיינות ראש העין, ששפיעתם היא כמאתיים מליון מ"ק בשנה. מקור המים של המעיינות הם מי הגשם היורדים בהרי שומרון והודה ונקווים ב"אקוויפר ההר" (שכבה נושאת מים). נטיית שכבות הסלע לכיוון מערב גורמת למים לזרום מתחת לפני הקרקע, עד שהם נובעים בסמוך לראש העין. בעבר, עד מלחמת העולם הראשונה (1914-1918), היו ביצות משני עברי נחל הירקון בשל שפיעת מי המעיינות. בעקבות הקמת מפעלי מים באזור, ובעיקר מפעל "קו ירקון-נגב", יבשו הביצות.

- גן לאומי מבצר מנרוד
- שמורת טבע נחל הרמון (בניאס)
- שמורת טבע תל־ז
- שמורת טבע נחל שניר
- גן לאומי חורשת טל
- שמורת טבע נחל עיןן
- שמורת טבע החולה
- גן לאומי תל חצור
- גן לאומי איכז
- גן לאומי מבצר יחיזם
- גן לאומי ברעם
- שמורת טבע נחל עמוד
- גן לאומי כרזים
- גן לאומי כפר נחום
- שמורת טבע הנטייה – בית צידה
- שמורת טבע יהודה
- שמורת טבע גמלא
- גן לאומי כרסי
- גן לאומי חמת סבדיה
- גן לאומי ארבל
- שמורת טבע עין אפק
- גן לאומי צפורי
- שמורת טבע ח'יבר כרמל
- גן לאומי הר הסמל
- גן לאומי בית שערים
- שמורת טבע נחל מערות
- שמורת טבע דוד הכנים
- גן לאומי תל מנחם
- גן לאומי כנב הירדן
- גן לאומי עין חרד
- גן לאומי בת אלפא
- גן לאומי גן השלשה (הסתרה)
- גן לאומי בית שאן
- שמורת טבע נחל תנינים
- גן לאומי קסריה
- גן לאומי נחל אלכסנדר–ח'ף בית ינאי
- גן לאומי שומרון (בססטיה)
- גן לאומי תל ארשן (אפולוניה)
- גן לאומי ירקון
- שמורת טבע עין פרת
- גן לאומי סובב חמות ירושלים
- גן לאומי כסל
- גן לאומי עין חמד (אקוזה בלה)
- שמורת טבע מערת הנטיפים (שורק)
- גן לאומי אשקלון
- גן לאומי בית גוברין–מרשה
- גן לאומי קומראן
- שמורת טבע עינות צוקים (עין פשחה)
- גן לאומי הרדוף
- שמורת טבע עין גדי
- גן לאומי עיןקת עין גדי
- גן לאומי מצדה
- גן לאומי תל ערד
- גן לאומי תל באר שבע
- גן לאומי אשכול (הבשור)
- גן לאומי ממשית (כרמב)
- גן לאומי שבעה
- גן לאומי אחות קבר ב'דיזין
- גן לאומי עין עבדת
- גן לאומי עבדת
- מרכז מקומות רמון, חירמון
- שמורת טבע ח'יבר יטבתה
- שמורת טבע חוף הלאומים

גן לאומי ירקון: אפק טל' 03-9030760, מקורות הירקון טל' 03-9348462

כללי התנהגות בגן לאומי ירקון

ברוכים הבאים! להנאתכם ולהבטחת שלומכם ושלמות הגן הלאומי, אנא הקפידו על קיום הכללים הבאים:

- הנסיעה והחניה מותרת לפי השילוט ובמקומות שיועדו לכך.
- ההליכה מותרת בשבילים המסומנים בלבד.
- גדות הנחל תלולות, **שימו לב! סכנת טביעה!**
- אסור להיכנס למי הנחל ואסור לשתות מהם.
- הפגיעה בחי, בצומח ובדומם – אסורה.
- אין לטפס על העתיקות, אין לפגוע בהן ואין לחרוט עליהן.
- הבערת אש מותרת רק במקומות המיועדים לכך.
- שמרו על הניקיון.
- הישמעו להוראות הפקחים.
- אם נתקלתם במפגע כלשהו, אנא העבירו מידע מדויק לרשות הטבע והגנים בטלפון: 02-5005444.

שימו לב לשעות סגירת הגן הלאומי ותכננו את הביקור בהתאם

בחודשים אפריל-ספטמבר נסגר הגן בשעה 17:00.

בחודשים אוקטובר-מרס נסגר הגן בשעה 16:00.

בימי שישי ובערבי חג נסגר הגן שעה אחת מוקדם יותר.

קופות הגן נסגרות שעה לפני סגירת הגן הלאומי.

הכניסה למכוניות, להולכי רגל ולרכבי אופניים כרוכה בתשלום.

חניון לילה

ניתן לתאם הדרכות מגוונות הכוללות חקר חינוכי אקולוגי, סיורים, השתלמויות, ימים "ירוקים" והפעלות:
מרכז חינוך והסברה שרון, טל' 03-9033130, פקס: 03-9030735
כתביה: אביבית גרא עריכה לשונית: נועה מוטרו
מנהל: אביגדור אורגד הפקה: עדי גרינבאום
ציילומים: יורם שפיר, אורי פרז, איתמר גרינברג, יותם גנדלר, ארכיון רשות הטבע והגנים

בעלי חיים

מי הנחל הנקיים וסבך הצמחייה יוצרים מגוון בתי גידול המאפשרים לבעלי חיים שונים להתקיים כאן.

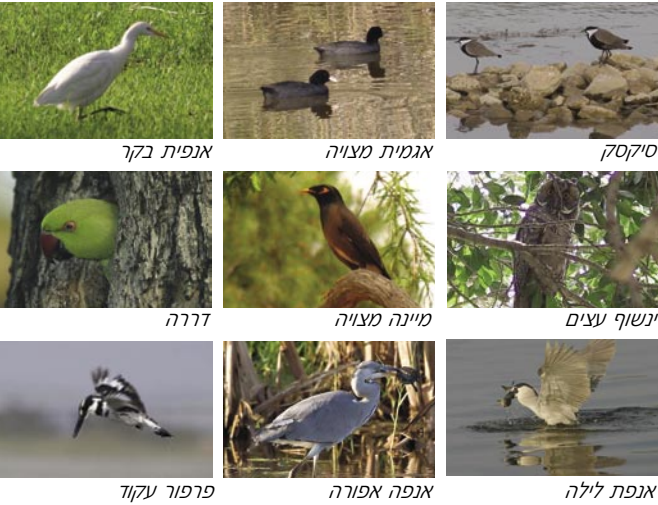
יונקים: דרבן, נוטרייה, שועל מצוי, תן מצוי, עטלף פירות. בסבך הצמחייה, לחוב ליד המים, נראית לעתים הנמיה – טורף מוארך שצבע פרוותו אפור, בעל רגליים קצרות וזנב ארוך. בתוך המים או בסמוך להם ניתן לראות את הנוטרייה, שהיא מכרסם גדול בעל פרווה חומה. הנוטרייה הוא "פליטת תרבות", מכיון שהובאה לארץ בשנת 1951 מתוך כוונה להשתמש בפרווה שלה, ומאז היא התפשטה בצפון הארץ ובמרכזה.

ציפורים: בשטחי הגן מגוון ציפורים – דוכיפת, אנפית הבקר, עורב אפור, עורבני, חגלה, כרוון, סיקסק ונקר. סמוך למקווי המים בגן נראות ציפורי מים ובזיניהן: אגמיה (אגמית מצויה), ברכיה, סופית, פרפור עקוב, שלדג לבן חזה. בשעות הלילה פעילות ציפורי לילה: ינשוף עצים, שעיר מצוי ותנשמת.

בעונות הנדידה (בסתיו ובאביב) ניתן לראות בשמי הגן להקות של חסידות, שקנאים, דורסים ואחרים.

בגן קיימים **שני מינים פולשים** של ציפורים: דררה – תוכי שצבעו ירקרק וזנבו ארוך, חי בלהקה וצריחתו חדה וחזקה. זהו תוכי שהשתחרר מהשבי וגם חדר לארץ ממצרים. מיניה – מין של זרזיר שמקורו בהודו. זוהי ציפור קולנית החיה בסמיכות ליישובי אדם ללא פחד. מוצאם של המינים הפולשים מארצות אחרות והם הגיעו לכאן כתוצאה מפעילות האדם. הם אינם חלק מהמערכת הטבעית והם מהווים מפגע אקולוגי לאוכלוסיות בעלי החיים בארץ, מכיוון שהם מתרבים ומתחרים על מקורות מחיה ומזון של המינים הטבעיים, ובכך גורמים להכחדתם.

מבנה המשאבה (11) ובית החווה (12)

בית ומבנה משאבה של חווה חקלאית מהתקופה העות'מאנית. המים נשאבו מהירקון באמצעות צינור, והועברו אל השדות החקלאיים שהיו על גדת הנחל. לאורך נחל הירקון ניתן לראות מבני משאבה נוספים.

בית הבטון (13)

המבנה הראשון בארץ ישראל שנבנה מבטון (שילוב של בטון וברזל). המבנה מיוחד בצורתו בזכות סגנון הבנייה שלו, המעורב מכמה סגנונות ובזכות הבטון. זהו בית משאבות של חברת ההשקיה "פלשתינה", שייסד בצלאל יפה בשנת 1912, על מנת לספק מים לפרדסים של פתח תקווה. לאחר מכן נמכר הבית לחברת "ירקון" שבבעלות חברת החשמל, וזו המשיכה לספק מים לאיכרי פתח תקווה. המשאבה והמבנה היו פעילים עד שנות השבעים של המאה ה-20.

בית הבטון

חצר קאסר (14)

בעבר שכנו כאן חווה חקלאית וכפר ערבי קטן בשם מיר. בשנות הכיבוש המצרי, בשנים 1831-1840, היה הכפר שייך למצרי בשם חמד אל מצרי, אשר מכר את המקום לסלים קאסר מיפו. החווה לא הצליחה, ובנו של קאסר מכר את האדמות בשנת 1895 לברון רוטשילד, שהעביר אותן לאנשי המושבה פתח תקווה. אלה הפכו את המקום לאתר ליטויים חקלאיים. שרידי החווה כוללים גדר אבן ובאר אנטייליה (הרוסה), שבעורתה שאבו מי תהום והעבירו אותם לבריכת אגירה, וממנה הועברו המים בתעלות לשדות החקלאיים.

כפר הבפטיסטים

נמצא מחוץ לשטח הגן הלאומי. זהו כפר חקלאי, שהוקם על ידי קבוצה של בפטיסטים בשנות ה-50 של המאה ה-20, והוא משמש מרכז רוחני. הבפטיסטים הם תנועה נוצרית שהפכה בארצות הברית לארגון דתי חשוב בקרב הפרוטסטנטים. הם מאמינים בטבילה (בפטיזם) הנערכת בגיל שבו ניתן להעריך את חשיבותה, כפי שהיה בראשית הנצרות. אמונתם מושתתת על התנ"ך והברית החדשה ועל קיום הקשר בין המאמין לבוראו ללא תיווך.

מסלולי טיול

מתחם תל אפק

מסלול מעגלי קצר: אל תל אפק. משך ההליכה כחצי שעה.

בריכת חורף (1), המבנים של מפעל המים המנדטורי (2), תל אפק, המבצר והקארדו (3), האגם (4), חזרה לחניה.

מסלול מעגלי בינוני: אל תל אפק ובריכות הנופרים. משך ההליכה כשעה וחצי.

בריכת חורף (1), המבנים של מפעל המים המנדטורי (2), תל אפק, המבצר והקארדו (3), האגם (4), בריכת חורף (5), בריכות הנופרים (6), חזרה לאגם ולחניה.

מסלול ארוך: מתל אפק אל הירקון. המסלול מתחיל במתחם תל אפק ומסתיים במתחם מקורות הירקון. משך ההליכה, הלך וחזור, כארבע שעות. אפשר לסיים את המסלול במתחם מקורות הירקון כשרכב איסוף מחכה שם, ואז משך ההליכה כששעתיים.

בריכת חורף (1), המבנים של מפעל המים (2), תל אפק, המבצר והקארדו (3), האגם (4), בריכת חורף (5), בריכות הנופרים (6), גשר הרכבת ומבנה הפילבוקס (7), סכר למדידת מפלס מי הנחל (8), בריכת דג לבנון הירקון (9), טחנת קמח אל-מיר (10), מבנה המשאבה (11), בית החווה (12), בית הבטון (13), חצר קאסר (14)

מתחם מקורות הירקון

מסלול מעגלי קצר: אל בית הבטון. משך ההליכה כשעה.

חצר קסאר (14), בריכת דג לבנון הירקון (9) טחנת הקמח אל-מיר (10), בית הבטון (13), חזרה לחניה. חצר קסאר נמצאת ליד החניה הקרובה לביתן הכניסה. אסור להיכנס לשטח החצר!

מסלול מעגלי בינוני: אל בריכות הנופרים. משך ההליכה כשעתיים.

חצר קסאר (14), בריכת דג לבנון הירקון (9), טחנת קמח אל-מיר (10), סכר למדידת מפלס מי הנחל (8), גשר הרכבת ומבנה הפילבוקס (7), בריכות הנופרים (6), חזרה לחניה.

מסלול ארוך: מהירקון אל תל אפק. המסלול מתחיל במתחם מקורות הירקון ומסתיים במתחם תל אפק. משך ההליכה, הלך וחזור, כארבע שעות. אפשר לסיים את המסלול במתחם תל אפק כשרכב איסוף מחכה בחניית הכניסה, ואז משך ההליכה כשעתיים.

חצר קאסר (14), בית הבטון (13), בית החווה (12), מבנה המשאבה (11), בריכת דג לבנון הירקון (9), טחנת קמח אל-מיר (10), סכר למדידת מפלס מי הנחל (8), גשר הרכבת ומבנה הפילבוקס (7), בריכות הנופרים (6), בריכת חורף (5), האגם (4), תל אפק, המבצר והקארדו (3), המבנים של מפעל המים המנדטורי (2), בריכת חורף (1).

בריכות חורף (1, 5)

במתחם תל אפק ומול היציאה ממנו קיימות שתי בריכות חורף, שהן מקווי מים גונתיים עם מחזורי הצפה ויובש. בריכות החורף הן בתי גידול ייחודיים שבהם מתקיימים מינים של דו-חיים, סרטנים ירודים וחרקי מים. כמו כן, בבריכה שמחוץ למתחם אפק (5) פורחת בלבן נורית המים.

בריכות חורף

בעבר התקיימו בריכות חורף רבות במישור החוף, אך בתי הגידול הללו נפגעו מאוד כתוצאה מבנייה וזיהום. רשות הטבע והגנים משמרת את בריכות החורף בעיקר כדי לאפשר את קיומם של מיני דו-חיים הנמצאים בסכנת הכחדה, כמו טרטוון הפסים וחפרית מצויה, ובמידת הצורך מעבירה לבריכות אלה פרטים שנאספים מבריכות שנתידן בסכנה.

המבנים של מפעל המים המנדטורי (2)

המבנים שייכים לאחד ממפעלי התשתית שהקימו הבריטים בארץ ישראל, כחלק ממפעל שאיבת המים והעברתם לירושלים. המים נתפסו באמצעות צינורות במעיינות ראש העין, הועברו לניקוי בבריכות סינון ולמבנה הכלרה. אחר כך הועברו המים למאגר תת-קרקעי ולבית המשאבות, שממנו הוזנקו המים בדרכם לירושלים. מפעל שאיבת המים החל לפעול ביום 7.1.1936 ופעילותו הופסקה בשנת 1939 בעקבות פיצוץ אחת המשאבות באזור לטרון. המבנים הישנים הנראים במתחם אפק הם בית המשאבות, בריכות שיקוע וסינון ומבנה הכלרה. מולם נמצאים מבנים, ששימשו את החיילים

מפעל המים המנדטורי

הבריטים (למשרדים ולמגורים) אשר שמרו על מפעל שאיבת המים, והיום הם משמשים את רשות הטבע והגנים. בזמן מלחמת העצמאות ישב כאן כוח של הצבא העיראקי אשר תקף את ראש העין ואת פתח תקווה. כוחות של צה"ל (גדוד 32 ופלוגת חיל משמר מ"נפת עין" מחטיבת אלכסדרוני) הצליחו להכניע אותם, ומיולי 1948 החזיקו כוחות של חטיבת אלכסדרוני את הקו ממגדל צדק ועד דיר טרף והגנו על פתח תקווה והאזור.

מעבר אפק

מעבר צר שרוחבו כ-2 ק"מ בין מורדות הרי השומרון במזרח לבין מעיינות ראש העין במערב. "דרך הים", שהובילה ממצרים בדרום אל סוריה ומסופוטמיה בצפון, עברה במעבר אפק. היה זה אחד המעברים החשובים ביותר בארץ ישראל, והירקון והביצות שלצדו יצרו מחסום ומכשול למעבר של שירות וכוחות צבא. בזכות חשיבות הדרך והמעבר הוקמו לצדם יישובים בתקופות שונות, ששרידיהם נראים בתל אפק ובמגדל צדק.

תל אפק (3)

חולש על מעיינות ראש העין ומעבר אפק. הממצאים הראשונים בתל הם מהתקופה הכלכוליתית (4,500-3,300 לפסה"ג). בתקופה הכנענית הקדומה א' (3,300-3,000 לפסה"ג) נוסדה כאן לראשונה עיר מוקפת חומה. בתקופה הכנענית הקדומה ב' (3,000-2,700 לפסה"ג), תקופה בעלת תרבות עירונית בארץ ישראל, הייתה באפק עיר גדולה, מתוכננת מוקפת חומה. העיר ניטשה והתל היה שומם עד התקופה הכנענית התיכונה ב' (2,000-1,550 לפסה"ג) – תקופת העיור השנייה בארץ ישראל.

המצבר

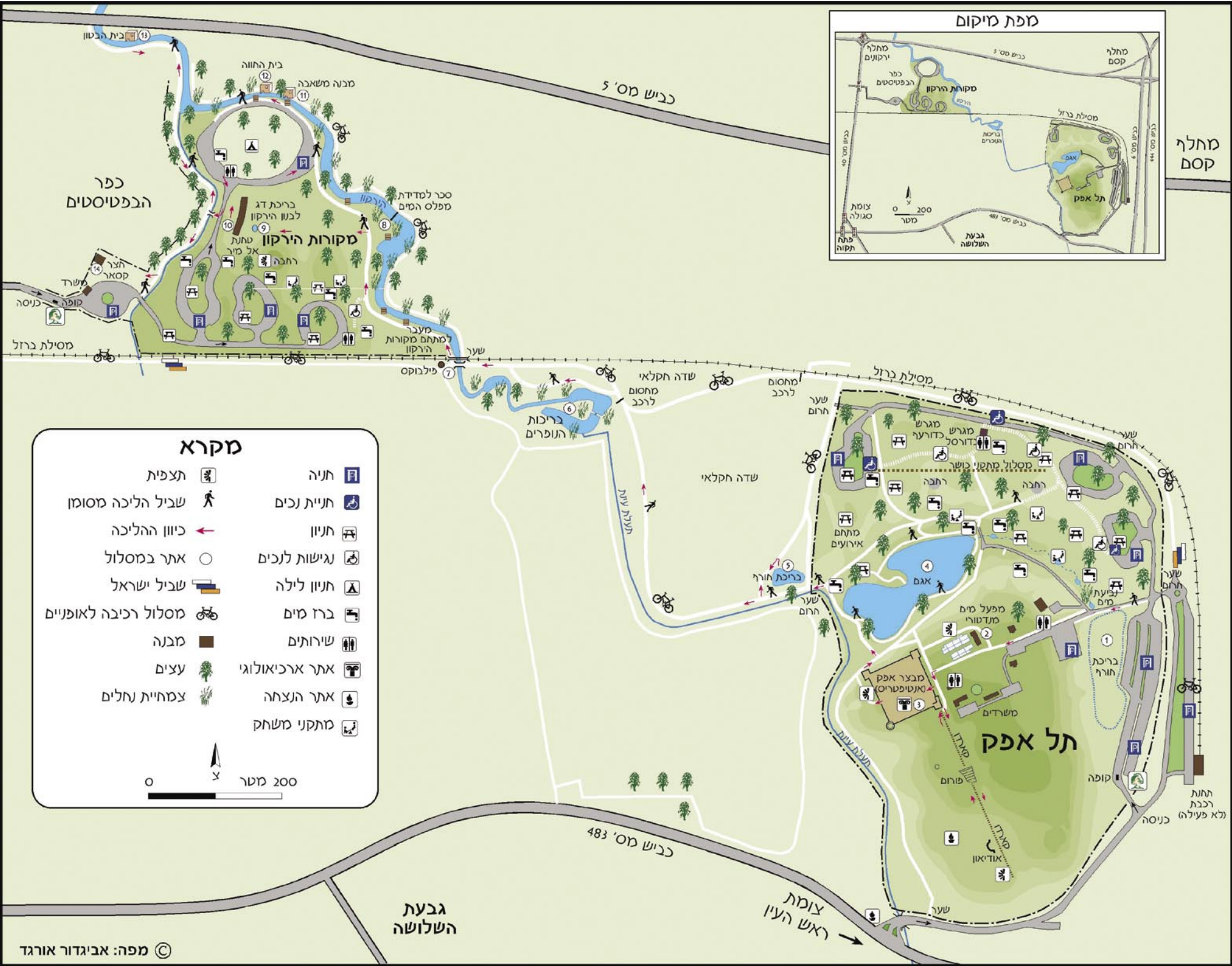
אפק נזכרת לראשונה בכתבי המאות המצריים מהמאה ה-19 לפסה"ג. בתקופה זו הייתה כאן עיר מבוצרת עם ארמונות. בתקופה הכנענית המאוחרת (1,550-1,200 לפסה"ג) נבנו ארמונות בחלקו הגבוה של התל. מבניהם נותרו כיום שרידי בית המושל המצרי, ששוחרז בחלקו. גולת הכותרת של הממצאים שהתגלו בארמון זה הם הממצאים הכתובים; תעודות כתובות בלוחות טין בשפות שונות – שומרית, אכדית וכנענית. מבין התעודות גם מכתב שלם מאוגרית, שכתוב באכדית, שהייתה השפה הבינלאומית באותו זמן.

אפק בתקופה זו הייתה עיר ממלכה כנענית, וכך היא נזכרת בכתבי המלכים המצריים תחותמים השלישי ואמנחותפ השני במאה ה-15 לפסה"ג, ובית המושל הוא עדות לשלטון המצרי שהתקיים באזור.

אפק נזכרת במקרא ברשימת ערי כנען הכבושות (יוהושע י"ב 18) וכבסיס ממנו יצאו הפלשתים לקרב עם בני ישראל; "יוציא ישראל לקראת פלשתים

הקארדו – הצעת שחזור

בריכות הנופרים (6)

אלה בריכות מלאכותיות (חפורות) בהן גדלים פרחי הנופר הצהוב. זהו צמח מים בעל קנה-שורש מעובה הנאחז בקרקע ומוציא אל פני המים עלים ופרחים. העלים יוצאים מגולגלים עד אשר הם מתיישרים וצפים על פני המים באמצעות הפטוסטרות הארוכות (קצות העלים המתחברים אל הגבעולים) וחללי האוויר שבתוכם. הנופר הצהוב פורח בחודשים מרס-יולי. פרח זה כמעט נכחד מנחלי הארץ עקב זיהומם, וכאן הוא נשמר בזכות פעולות שיקום ושימור נחל הירקון. רשות הטבע והגנים פועלת רבות בשמירה על התנאים הטבעיים הנחוצים לנופר הצהוב, על מנת להגן עליו מפני הכחדה.

נופר צהוב

גשר הרכבת ומבנה הפילבוקס (7)

בשנות השמונים של המאה ה-19 ביקשו איכרי המושבה פתח תקווה להתחבר אל הקו הראשי של מסילת הרכבת שליד ראש העין, כדי להוביל את פירות ההדר לנמל יפו. בסיוע הברון רוטשילד ובאמצעות פיק"א (חברה להתיישבות יהודית בארץ ישראל) נסללה המסילה בשנים 1921-1922, בידי אנשי "גדוד העבודה". בזמן המאורעות, בשנים 1936-1939, הקימו הבריטים עמדת שמירה להגנת המסילה והגשר מפני הפורעים הערבים. מבנה עמדת השמירה מכונה "פילבוקס" ("קופסת תרופות") בשל הדמיון בינו לבין קופסת התרופות "כנין" נגד קדחת.

פילבוקס וגשר הרכבת

סכר למדידת מפלס מי הנחל (8)

סכר בטון יוצר כאן מפל מים אשר מערבל את מי הנחל. כך נוסף חמצן למי הירקון, החשוב לדגים ולצמחיית המים שבנחל. במקום גם תחנה הידרוטטרית, המוודת את ספיקת מי הירקון.

בריכת דג לבנון הירקון (9)

לבנון הירקון היה נפוץ בנחלי החוף בישראל. דג זה כמעט שנכחד כתוצאה מזיהום הנחלים ומהתייבשות של חלקים מהם. כדי למנוע את הכחדתו הוחלט לגדל ולהרבות אותו, ולהשיבו לנחל הירקון. תפקיד הבריכה הוא לאפשר לדגים להתרבות בתנאים טבעיים, תוך שימוש במים הנשאבים מנחל הירקון. מטרת המחקר היא להבין מדוע הדגים אינם מתרבים בירקון (כנראה בגלל איכות המים, דגים טורפים ועוד).

לאחר שיובררו הסיבות לבעיה זו, ישוקם הנחל בהתאם לתנאים המתאימים לדג לבנון הירקון, והוא יוכל להתאקלם ב. הבריכה ממוקמת בשטח שבו היה בעבר מאגר המים של טחנת הקמח אל-מיר.

לבנון הירקון

טחנת הקמח אל–מיר (10)

טחנת קמח קדומה, אחת מהגדולות ביותר בארץ ישראל, שפעלה בתקופה העות'מאנית. שמה של הטחנה הוא כשם הכפר הערבי מיר שהיה כאן במאה ה-19. לאורך הירקון היו חמש טחנות קמח. זוהי הטחנה העליונה, ולכן היא מכונה גם "אל פוקא" ("העליונה" בערבית).

בעבר היה כאן סכר אשר עצר את המים באפקי הנחל והטא אותם אל הטחנה. כך נוצר, ליד טחנת הקמח, מאגר מים מלאכותי. גובה המים הגיע עד פתחי מנהרות, שממן זרמו המים בשיפוע וסובבו את גלגל הטחנה. בשיא פעילותה של הטחנה פעלו בה 13 יחידות טחינה.

טחנת קמח אל-מיר

 עות'מאנית 1516–1917 Ottoman 1516-1917	 מוסלמית מאוחרת 1291–1516 Late Arab 1291-1516	 צלבינית 1099–1291 Crusader 1099-1291	 מוסלמית קדומה 638–1099 Early Arab 638-1099	 ביזאנטית 324–638 Byzantine 324-638	 רומאית 63 לפי סה"נ–324 לסה"נ Roman 63 BCE - 324 CE	 הלניסטית 332–63 Hellenistic 332-63	 פרסית 332–586 Persian 586-332	 ישראלית 586–1200 Iron 1200 - 586	 כנענית מאוחרת 1550–1200 Late Bronze 1550 - 1200	 כנענית תיכונה (ב) 1550–2000 Middle Bronze II 2000 - 1550	 כנענית תיכונה(א) 2200–2000 Middle Bronze I 2200 - 2000
---	--	--	--	--	--	--	---	--	---	--	--

ל ס ה " נ – C E

0

ל פ נ י ס ה " נ – B C E